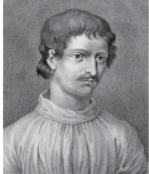

Giordano Bruno

Vol 2, No 1 (2026)

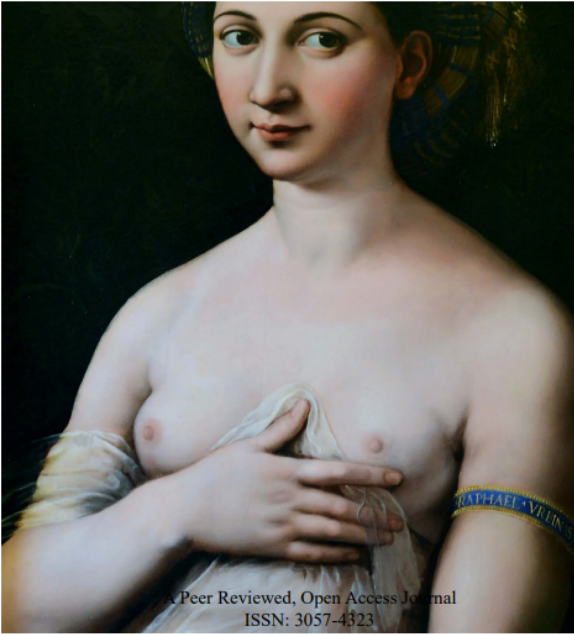
GIORDANO BRUNO – Issue 2

Issue 2
January 2026

Giordano Bruno

Yearly journal of the Ficino Academy of art, philosophy and science,
aiming at the revival of the ideal of Humanism

Peer Reviewed, Open Access Journal
ISSN: 3057-4323

Μια κριτική και συγκριτική ανάλυση δύο προκλητικών αντιφεμινιστικών κοσμοθεάσεων του περασμένου αιώνα (Esther Vilar, Gina Lombroso)

Μύρων Ζαχαράκης

doi: [10.12681/gbruno.44319](https://doi.org/10.12681/gbruno.44319)

Issue 2
January 2026

Giordano Bruno

Yearly journal of the Ficino Academy of art, philosophy and science,
aiming at the revival of the ideal of Humanism

Peer Reviewed, Open Access Journal
ISSN: 3057-4323

**Μια κριτική και συγκριτική ανάλυση δύο προκλητικών
αντιφεμινιστικών κοσμοθεάσεων του περασμένου αιώνα (Esther
Vilar, Gina Lombroso)**

Μύρων Ζαχαράκης

Υποψήφιος Διδάκτωρ Φιλοσοφίας Ε.Κ.Π.Α.

Email: apostolosproject1000@gmail.com

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο θα εξετάσουμε τις αντιφεμινιστικές θεωρίες της Αργεντινο-Γερμανίδας ιατρού Esther Vilar, και στη συνέχεια της Ιταλίδας Gina Lombroso, επίσης ιατρού και κόρης του επιφανούς εγκληματολόγου Cesare Lombroso. Αμφότερες αμφισβήτησαν τις παραδεδωμένες απόψεις της εποχής τους για τα δύο φύλα, διαπραγματευόμενες την αλληλεπίδραση της εξουσίας με τη σεξουαλικότητα. Στόχος μας είναι να αναδειχθούν οι βαθύτερες ομοιότητες και οι αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο θεωρήσεις για τα φύλα, τον έρωτα και την εξουσία, προκειμένου να διερευνηθεί πώς οι αντιφεμινιστικές θεωρήσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως ευκαιρίες για αυτοκριτική στο φεμινιστικό κίνημα.

Λέξεις-κλειδιά: Φεμινισμός; Φύλα; Σεξουαλικότητα

**A critical and comparative analysis on two antifeminist worldviews of the last
century (Esther Vilar, Gina Lombroso)**

Myron Zacharakis

Abstract

In this article we will successively examine the anti-feminist theories of the Argentine-German physician Esther Vilar and the Italian Gina Lombroso, also a physician and daughter of the renowned criminologist Cesare Lombroso. Both women questioned the established views of their time regarding the two sexes engaging with the interplay between power and sexuality. The aim is to highlight the deeper similarities and contrasts between the two perspectives on gender, love and power, in order to explore how anti-feminist viewpoints can function as opportunities for a self-critique within the feminist movement.

Keywords: Feminism; Genders; Sexuality

1. Εισαγωγή

Οι πρόσφατες εκλογές στις Ηνωμένες Πολιτείες δυναμίτισαν τις προϋπάρχουσες διχογνωμίες και πυροδότησαν σοβαρές κοινωνικές διαμάχες. Στο πλαίσιο των διαμαχών αυτών, αναδύθηκε ένα νέο κίνημα διαμαρτυρίας, γνωστό ως «4B». Ένα από τα κύρια γνωρίσματα αυτού του νοτιοκορεατικής προέλευσης κινήματος, είναι η συνειδητή γυναικεία αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις με τους άνδρες. Στόχος της αποχής, είναι να πληγεί η πολιτική προτίμηση των ανδρών ψηφοφόρων από τον Αμερικανό Πρόεδρο, Donald Trump, τον οποίο κατηγορούν για υπονόμευση των φεμινιστικών επιδιώξεων (Το Βήμα, 2025). Ως ιδέα, η πολιτική χρήση της σεξουαλικότητας από τις γυναίκες έχει μακρά ιστορία πίσω της. Στη *Λυσιστράτη*, όπου ο Αριστοφάνης σατιρίζει τους Αθηναίους του καιρού του, μέσα από το σχέδιο των γυναικών να καταλάβουν την εξουσία τερματίζοντας τις μάχες, και την ευτράπελη εξέλιξή του, καθώς και απ' τη λεκτική διαμάχη ανάμεσα σε Λυσιστράτη (την εκπρόσωπο των γυναικών) και Πρόβουλο (τον εκπρόσωπο του ανδρικού φύλου), σατιρίζεται η σκληρότητα και ο φανατισμός των αντιμαχόμενων πόλεων¹. Η διαφορά είναι ότι κινήματα σαν το 4B πραγματοποιούνται υπό φεμινιστικό πρόσχημο.

Ως «φεμινιστικό», μπορούμε να ορίσουμε κάθε κίνημα που επιδιώκει να προωθήσει τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των γυναικών στην κοινωνία (Giddens, 2002: 133). Ως τώρα έχουν υπάρξει πολλά τέτοια κινήματα, με διαφορετικούς, κάποτε, στόχους και διαφωνίες ανάμεσα στα μέλη τους (Cameron, 2020: 107)². Παρά τις διαφορές τους, όλα τα φεμινιστικά κινήματα μοιράζονται τουλάχιστον δύο κοινές αρχές. Η πρώτη αρχή είναι η παραδοχή πως η κοινωνία μας είναι πατριαρχική-

¹ Η κωμωδία υποδεικνύει τον μεγάλο ρόλο που διαδραματίζει η σεξουαλικότητα στην κοινωνία. Χαρακτηριστικό είναι το σημείο της κωμωδίας όπου η Λυσιστράτη εισηγείται το σχέδιό της, μπροστά στην ομήγυρη των γυναικών:

*«Αν καθόμασ' εμείς φκιασιδωμένες,
Και με κορμιά παντού αποτριχωμένα,
Γυμνές σ' αραχνοϋφαντους χιτώνες,*

*Περνούμε μπρος στους άντρες μας, κι εκείνοι ανάβουν και ζητούν τον έρωτά μας,
Και τότε εμείς τραβιάμασε μακριά τους, γρήγορα ειρήνη σίγουρα θα κλείσουν».*

(Αριστοφάνης, 2010, 400-401 [στ. 149-154]). Στα αριστοφανικά έργα, οι γυναίκες διακωμωδούνται ως στερεοτυπικά φιλήδονες, απερίσκεπτες και εξίσου -αν όχι περισσότερο- κουτές με τους άνδρες. Εξάλλου, στην εποχή του Αριστοφάνη, η κοινωνική και πολιτική ισότητα των δύο φύλων θα έμοιαζε τόσο απίστευτη, όσο θα ήταν, λόγου χάρη, η ιδέα της ισότητας ανθρώπων και πουλιών. Ο αρχαίος κωμωδιογράφος σίγουρα θα έμενε κατάπληκτος αν πληροφορούνταν ότι κάποιος τον θεωρούσε έναν πρώιμο «φεμινιστή» (Dover, 2010: 313). Εύλογα λοιπόν το εγχείρημά τους να καταλάβουν την εξουσία στη *Λυσιστράτη*, αποσκοπεί στο να προκαλεί γέλωτα. Το ίδιο ισχύει για την κωμωδία *Εκκλησιάζουσαι*, έργο απ' τη δεύτερη περίοδο της εργογραφίας του Αριστοφάνη και πρώτο του δείγμα διακωμώδησης των ουτοπιών. Εκεί παρουσιάζεται μια εξισωτική και «κομμουνιστική» κοινωνία, η οποία διοικείται αποκλειστικά από γυναίκες και εντός της οποίας επιβάλλεται η σεξουαλική κοινοκτημοσύνη.

² Επικρατεί, αν και όχι δίχως αντιρρήσεις, να διαιρείται ο φεμινισμός ιστορικά σε τέσσερα μεγάλα Κύματα: το Πρώτο Κύμα, που μεσουράνησε από τα μέσα του 19ου αιώνα έως τη δεκαετία του 1920, και διεκδικούσε για τις γυναίκες το δικαίωμα στην ψήφο, το Δεύτερο Κύμα ξεκίνησε στις Η.Π.Α. στα τέλη του 1960 και συνοδεύτηκε από μίαν «έκρηξη» ακτιβισμού. Λίγο μετά ήρθε το Τρίτο Κύμα, γύρω στις αρχές του 1990, και τέλος, η αναβίωση φεμινιστικών ιδεών και τάσεων τα πρώτα χρόνια του εικοστού πρώτου αιώνα, ονομάζεται μερικές φορές «Τέταρτο Κύμα» (Cameron, 2020: 16).

ανδροκρατούμενη, υποβιβάζοντας ποικιλοτρόπως το γυναικείο φύλο. Η δεύτερη αρχή είναι ότι αυτή η άδικη κατάσταση μπορεί και πρέπει να αλλάξει, με πολιτικούς αγώνες (Cameron, 2020: 107). Η πρώτη αρχή είναι περιγραφική, ενώ η δεύτερη κανονιστική/αξιολογική. Πατριαρχική κοινωνία ονομάζουν οποιαδήποτε κοινωνία που οι δομές και οι θεσμοί της τοποθετούν σε θέση ισχύος τους άνδρες έναντι των γυναικών (Cameron, 2020: 28). Τα συμπεριφορικά ιδιώματα των δύο φύλων, δεν είναι απλές αντανakλάσεις οικουμενικών και αμετάβλητων βιολογικών διαφορών³. Είναι και κοινωνικά προσδιορισμένες έννοιες, οι οποίες παγιώνονται με την εσωτερίκευση κανόνων και κοινωνικών στερεοτύπων (Cameron, 2020: 101-102)⁴. Η αρρενωπότητα ταυτίζεται με την ενεργητικότητα, την αποφασιστικότητα, την τόλμη και την ισχύ, σε αντίθεση με τη θηλυκότητα, που σκιαγραφείται συχνότερα ως παθητική, υποτακτική, αδύναμη και έχουσα ανάγκη προστασίας (Cameron, 2020: 106-107). Σε μια πατριαρχική κοινωνία, οι άνδρες μονοπωλούν πρακτικά τις ηγετικές θέσεις, απολαμβάνουν περισσότερα νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, έχουν νομικά, εθιμικά ή και θρησκευτικά κατοχυρωμένη εξουσία, ακόμη και βίαιη εξουσία, πάνω στις γυναίκες της οικογένειάς τους, και οι επαγγελματικές, καλλιτεχνικές και γνωστικές ενασχολήσεις των ανδρών χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης από αυτές των γυναικών (Cameron, 2020: 28-29). Οι έμφυλες διαφοροποιήσεις αποτελούν συνάμα ιεραρχικές δομές, με την έννοια της «αρρενωπότητας» να υπερέχει της «θηλυκότητας» (Cameron, 2020: 106). Κατά τη διατύπωση μιας σύγχρονης φεμινίστριας:

«Η ανδρική κυριαρχία διατηρείται για τον ίδιο λόγο που διατηρούνται και όλα τα άλλα συστήματα δομικής ανισότητας: επειδή λειτουργεί προς όφελος κάποιου. Οι φεμινίστριες ελπίζουν ότι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί αυτό το σύστημα θα μας βοηθήσει να κάνουμε αυτά που πρέπει για να αλλάξει» (Cameron, 2020: 48)⁵.

³ Η ακόλουθη πραγματεύση, από τον 18ο αιώνα, είναι ένα εύγλωττο δείγμα μιας τέτοιας προσέγγισης: «Στη γυναίκα, το αίσθημα του ωραίου, της κομψότητας και του καλλωπισμού είναι εγγενές. Είναι ευαίσθητη σε οτιδήποτε προκαλεί αποστροφή. Είναι πρόθυμη για περιπακτικά σχόλια και διασκεδάζει με μικροπράγματα αρκεί να είναι ευδιάθετη. Δείχνει πολύ νωρίς αυτοσυγκράτηση, καλλιερμώντας τη λεπτότητα και την ευσημοσύνη, όταν οι συνομήλικόι της, ακόμη και όταν είναι γαλουχημένοι με αρχές, είναι αμήχανοι, απειθάρχητοι και αδέξιοι. Εκδηλώνει αισθήματα συμπάθειας, καλοσύνης και συμπόνιας, προτιμά το ωραίο από το χρήσιμο, και ξοδεύει τις αποταμιεύσεις της για να πλουτίσει τον διάκοσμό της. Έχει μια εξαιρετικά λεπτή αντίληψη διακρίνοντας την παραμικρή προσβολή, ή την έλλειψη προσοχής και σεβασμού. Εν ολίγοις, σ' αυτήν οφείλουμε την αντίθεση των ωραίων ιδιοτήτων με τις ευγενείς ιδιότητες μέσα στην ανθρώπινη φύση, και τον εξευγενισμό, τρόπον τινά, του ανδρικού φύλου». (Kant, 2011: 58). Σήμερα, η ουσιοκρατία των φύλων διατυπώνεται κυρίως από επιστήμονες του χώρου της εξελικτικής βιολογίας (Cameron, 2020: 33).

⁴ Αυτά, βέβαια, δεν αναιρούν την παρουσία έμφυλων διαφορών βιολογικής υφής (π.χ. εμμηνορροία, εγκυμοσύνη και τοκετός στις γυναίκες), όμως μας υπενθυμίζουν ότι δεν υπάρχει στον άνθρωπο τίποτα το βιολογικό εντελώς ανέγγιχτο από κοινωνικούς κανόνες, που έχουν κατασκευασθεί και επιβληθεί πολιτισμικά. (Cameron, 2020: 103). Όσες φορές, στο παρελθόν, το ένα φύλο πήρε τον έλεγχο στο άλλο, το εξουσιαστικό φύλο ήταν το ανδρικό. (Cameron, 2020: 26).

⁵ Μπορεί να καταπιέζονται και πολυάριθμοι άνδρες από τα κληροδοτημένα στερεότυπα της δυσανάλογης εξουσίας τους, αλλά τούτο δεν αλλάζει το γεγονός πως το πατριαρχικό κοινωνικό σύστημα τοποθετεί γενικά τους άνδρες σε ανώτερη θέση (Cameron, 2020: 107). Όταν φεμινιστές ή

Τα βασικά πιστεύω του φεμινισμού έχουν πλέον αποκτήσει παγκόσμια εμβέλεια (Cameron, 2020: 190). Παράλληλα, η φεμινιστική ιδεολογία έχει δεχθεί και κριτικές. Κάποιες από αυτές, μάλιστα, προέρχονται από την πλευρά γυναικών. Εδώ θα δούμε αυτή της Esther Vilar και εκείνη της Gina Lombroso, ξεκινώντας από την πρώτη.

2. Esther Vilar

Αρχικά, η κεντρική ιδέα της Esther Vilar είναι ότι τα θεμέλια όλης της φεμινιστικής ιδεολογίας είναι σαθρά, διότι δεν είναι η γυναίκα αυτή που καταπιέζεται από τον άνδρα, αλλά ο άνδρας είναι το «αιώνιο θύμα» της γυναίκας, χειραγωγούμενος απ' αυτή για να της παρέχει τα προς το ζην. Αρχικά, η Vilar εξηγεί πως τα δύο φύλα αλληλεξαρτώνται και το συναίσθημα του έρωτα εκφράζει την αλληλεξάρτηση αυτή. Ωστόσο, για το κάθε φύλο «έρωτας» σημαίνει κάτι διαφορετικό: για τη γυναίκα ο έρωτας σημαίνει εξουσία, ενώ για τον άνδρα σημαίνει υποδούλωση (Βιλάρ, 1972: 195)⁶. Η γυναίκα έχει τόση ανάγκη τον άνδρα, όση έχει μια «βασίλισσα» των μελισσών ανάγκη τις υπόλοιπες μέλισσες (Βιλάρ, 1972: 195). Γυναίκες και άνδρες έχουν εκ φύσεως ανόμοια συμφέροντα.

Σύμφωνα με την προκλητική σκέψη της Vilar, αυτό που θέλουν οι γυναίκες από τους άνδρες τους είναι προ παντός οι οικονομικοί τους πόροι (Βιλάρ, 1972: 43). Με την εξαίρεση των αναπαραγωγικών οργάνων, οτιδήποτε διαφοροποιεί τα δύο φύλα σήμερα είναι τεχνητό κατασκευάσμα (Βιλάρ, 1972: 165). Η κύρια διαφορά είναι ότι ο άνδρας εργάζεται, αναγκάζεται να εξασκεί τον νου του και έτσι καλλιεργείται νοητικά, σε αντίθεση με τη γυναίκα, η οποία, παρότι ίσης νοημοσύνης, δεν καλείται να βελτιωθεί, με αποτέλεσμα να μένει «κουτή» και πληκτική τρόπον τινά (Βιλάρ, 1972: 27). Οι γυναίκες, λέει ακόμη πιο προκλητικά η Vilar, είναι σαν παραχαϊδεμένα παιδιά καθώς, προσποιούμενες αδυναμία, αναγκάζουν τους άνδρες να θυσιάζουν την καθημερινή τους ζωή, δουλεύοντας ή και πολεμώντας, για να τους προσφέρουν όσα ζητούν (Βιλάρ, 1972: 157-158)⁷.

Από μικρή κιόλας ηλικία, τα κορίτσια μαθαίνουν την τέχνη της σαγήνης του ανδρικού πληθυσμού, για να κάνουν τους άνδρες να τις τρέφουν (Βιλάρ, 1972: 38-39). Ο έλεγχος (το «ντρεσάρισμα», όπως το αποκαλεί) των ανδρών γίνεται με την τακτική «μαστίγιο και καρότο» (Βιλάρ, 1972: 99). Το σημαντικότερο πράγμα που παρέχουν σε αντάλλαγμα οι γυναίκες είναι βασικά το κορμί τους. Για τη Vilar, κάθε

φεμινίστριες μιλούν για «πατριαρχία» και «ανδροκρατία», αναφέρονται στις ευρύτερες κοινωνικές δομές και όχι στις ατομικές προθέσεις του κάθε μεμονωμένου άνδρα (Cameron, 2020: 27).

⁶ Με την εφεύρεση των αντισυλληπτικών χαπιών, συμπληρώνει η Vilar, ο άνδρας απώλεσε το μοναδικό πλεονέκτημα που είχε πάνω στη γυναίκα η οποία εξαρτιόταν σεξουαλικά από αυτόν (Βιλάρ, 1972: 111).

⁷ Συχνά, οι γυναίκες επιχειρούν, με τη βοήθεια των καλλυντικών προϊόντων, να μοιάζουν και εξωτερικά με παιδιά, για να διεγείρουν στον άνδρα την επιθυμία να τις φροντίζει εφ' όρου ζωής. (Βιλάρ, 1972: 46-48). Σύμφωνα με τη Vilar, ακόμη και το γεγονός ότι οι γυναίκες ζουν κατά μέσον όρο πιο πολύ, αποδεικνύει ότι δεν είναι πιο «εύθραυστες». (Βιλάρ, 1972: 94).

γυναίκα φροντίζει να είναι όσο το δυνατόν πιο ποθητή σε έναν άνδρα, ώστε να μπορεί να εξασφαλίζει ανταλλάγματα μέσω του σεξ μαζί του (Βιλάρ, 1972: 99-105)⁸.

Εύλογα, εξηγεί η Vilar, ο κύριος στόχος και βασική επιδίωξη σχεδόν κάθε γυναίκας είναι να μοιάζει αρκούντως εμφανίσιμη, για να μπορέσει να προχωρήσει σε γάμο με κάποιον εργαζόμενο άνδρα. Από το σημείο αυτό, όλη σχεδόν η ζωή της θα είναι εξασφαλισμένη (Βιλάρ, 1972: 166-174, 177-178). Δεν έχει παρά να προσφέρει από καιρού εις καιρόν το κορμί της, ώσπου να κάνει παιδιά (Βιλάρ, 1972: 115). Μετά θα είναι απίθανο να της ζητήσει διαζύγιο ο άνδρας και, δεδομένου ότι εκείνη αναλαμβάνει την ανατροφή των παιδιών, θα είναι σε θέση να τους ενσταλάξει τη δική της κοσμοθεωρία, εξασφαλίζοντας πως το κορίτσι θα γίνει μια νέα γυναίκα-εκμεταλλεύτρια της ανδρικής εργασίας, και το αγόρι, μελλοντικός «σκλάβος» μιας γυναίκας (Βιλάρ, 1972: 71-74, 92-93).

Μια ερωτική θλίψη, λέει η Vilar, είναι για τις γυναίκες τίποτε άλλο παρά η απογοήτευση για την απώλεια προνομίων, σε περίπτωση που ο σύζυγός τους θελήσει να βάλει κάποιαν άλλη στη θέση τους (Βιλάρ, 1972: 40-41). Διότι η θέση τους είναι η πλέον βολική (Βιλάρ, 1972: 181). Ακόμη και οι οικιακές δουλειές τους, που τόσο συχνά κακολογούνται, είναι μάλλον εύκολες συγκριτικά με τους μόχθους που επιφυλάσσει η εργασία, μια οποιαδήποτε εργασία, εκτός σπιτιού (Βιλάρ, 1972: 81). Οι άνδρες, σύμφωνα πάντα με τη Vilar, ανέκαθεν βίωναν μεγαλύτερες δυσκολίες και κινδύνους, όπως για παράδειγμα μεγαλύτερη διακινδύνευση βίαιου θανάτου ή τραυματισμών.

Οι άνδρες επίσης όφειλαν και οφείλουν να προσφέρουν στις συντρόφους τους υλικούς πόρους, όντας σε σκληρό ανταγωνισμό με άλλους άνδρες. Από τη μια μιλάμε σχεδόν όλοι για «φαλλοκρατική κοινωνία», από την άλλη όμως παντού αναδεικνύουν τη σύγχρονη γυναίκα και δείχνουν το πόσο «καταπιεσμένη» είναι (Βιλάρ, 1972: 132-133).

Αντίθετα με την παραδεδομένη άποψη, η Vilar διατείνεται πως η γυναίκα ήταν ανέκαθεν το κυρίαρχο φύλο, λόγω της μικρότερης σωματικής της δύναμης. Αυτή η σωματική αδυναμία έκανε τον άνδρα να τη βλέπει τόσο σαν αντικείμενο προστασίας (όπως νιώθει κανείς ενόπιον ενός παιδιού), όσο και σαν αντικείμενο απόλαυσης (γενετήσια επιθυμία). Η δύναμη έγκειται στη δυνατότητα να μεταβάλλεις μονόπλευρα τον εαυτό σου σε αντικείμενο επιθυμιών κάποιου. Μονάχα οι γυναίκες το κατορθώνουν αυτό, μετατρέπόμενες σε αντικείμενα της γενετήσιας επιθυμίας του άνδρα, χωρίς να εξαρτώνται από τον άνδρα για τις δικές τους επιθυμίες (Vilar, 1997: 58).

Εφόσον η γυναίκα έχει αυτή την ικανότητα, μαζί με αυτή έχει και τη δυνατότητα των επιλογών (Vilar, 1997: 42). Η Vilar μας λέει πως οι νόμοι της

⁸ Η Vilar υποστηρίζει επίσης ότι το σεξ καθαυτό, ακόμη και όταν οδηγεί τις γυναίκες σε οργασμό, έχει για τις περισσότερες μια μέτρια έως σχετικά μικρή ικανοποίηση. (Βιλάρ, 1972: 100-114). Ο λόγος είναι πως οι βασικές ανδρικές επιθυμίες είναι το φαγητό, το πιοτό, το κάπνισμα και το σεξ. (Βιλάρ, 1972: 138).

βιολογίας προστάζουν την ανάμειξη των ακραίων αντίθετων στοιχείων. Η θηλυκότητα, εξηγεί, είναι το ένα «άκρο» και η αρρενωπότητα είναι το άλλο. Όσο εγγύτερα φαίνεται να είναι κανείς στο άκρο του φύλου του λόγω των χαρακτηριστικών του, τόσο μεγαλύτερη έλξη ασκεί στο αντίθετο φύλο. Αυτός είναι ο λόγος που οι άνδρες προσπαθούν να τονίζουν τα «ανδρικά» τους χαρακτηριστικά και αντίστοιχα οι γυναίκες τα «γυναικεία» (Vilar, 1997: 22). Αυτή είναι η βασική αρχή της γενετήσιας επιθυμίας (Vilar, 1997: 21-22).

Εδώ παρουσιάζεται το πρόβλημα. Οι γυναίκες κατά κανόνα προτιμούν να παντρεύονται τους άνδρες που είναι ανώτεροι από αυτές, όχι μόνο σωματικά αλλά επίσης διανοητικά. Γιατί το κάνουν αυτό; Για να εξασφαλίζουν τον εαυτό τους ισόβια, διεγείροντας τα πατρικά ένστικτα αγάπης του άνδρα (Vilar, 1997: 42).

Η διανοητική υστέρηση προσδίδει στη γυναίκα μια όψη παιδικότητας στα μάτια του άνδρα (Vilar, 1997: 139). Κοινώς, λέει η Vilar, οι άνδρες καταλήγουν να παντρεύονται γυναίκες «κατώτερες» τους, τις οποίες και αντιλαμβάνονται σαν παιδιά που χρειάζονται προστασία (Vilar, 1997: 43-44). Χάρη λοιπόν στη σωματική της «υστέρηση» και τη σεξουαλική της αυτοσυγκράτηση, η γυναίκα κατόρθωνε και κατορθώνει να έχει δύναμη πάνω στον άνδρα, μεγαλύτερη από ότι είχε ποτέ εκείνος πάνω της (Vilar, 1997: 58). Για να μπορούμε, όμως, να δούμε κάποιον σαν ερωτικό αντικείμενο, πρέπει να έχει αντίθετο σωματότυπο από μας και, ταυτόχρονα, να είναι διανοητικά ισάξιός μας.

Με το να μοιάζουν εσκεμμένα διανοητικά κατώτερες, οι γυναίκες συνήθως ικανοποιούν στους συζύγους τους το προστατευτικό ένστικτο, αλλά όχι το ερωτικό (Vilar, 1997: 139). Στην προσπάθειά τους να καλύψουν και το ερωτικό ένστικτο, οι άνδρες αναζητούν άλλες γυναίκες, εκτός του γάμου τους. Η Vilar υποστηρίζει εδώ πως ο άνδρας εξωθείται στην πολυγαμία, χωρίς να το επιδιώκει σκόπιμα. Ένας άνδρας, ισχυρίζεται, μπορεί να δει μια γυναίκα με δύο πιθανούς τρόπους: είτε σαν ένα παιδί ή σαν μια ερωτική σύντροφο.

Σύμφωνα με τη Vilar, οι περισσότερες γυναίκες επιλέγουν την πρώτη θέση, εθελούσια καταριθμημένες στα προστατευόμενα μέλη, μαζί με τα τέκνα. Το αποτέλεσμα; Καλύπτουν την ανάγκη του άνδρα να προσφέρει προστασία, η ανάγκη του, όμως, για έρωτα παραμένει ακάλυπτη. Έτσι, ο άνδρας την αναζητεί σε άλλες γυναίκες, πέραν της συζύγου του, καταλήγοντας πολυγαμικός. Εκεί ακριβώς οφείλεται η ανδρική «πολυγαμία»⁹. Κατά κύριο λόγο, οι άνδρες εργάζονται σε όλη τους τη ζωή και συντηρούν οικονομικά τις γυναίκες (Βιλάρ, 1972: 141). Οι άνδρες κάνουν επίσης τις πιο δύσκολες εργασίες και δεν διστάζουν ακόμη και να σκοτωθούν, για να προστατευτούν τα γυναικόπαιδα σε μια στιγμή κινδύνου (Βιλάρ, 1972: 93-94).

Όσον αφορά τον τρόπο ζωής, μια γυναίκα μπορεί να επιλέγει. Ένας άνδρας, όχι. Αυτή είναι η επιτομή όλων των γυναικείων πλεονεκτημάτων, πιστεύει η

⁹ Οι γυναίκες και όχι οι άνδρες, κατά τη Vilar, είναι το αληθινά «πολύγαμο» φύλο. (Βιλάρ, 1972: 142-143).

συγγραφέας μας (Βιλάρ, 1972: 34)¹⁰. Επιπρόσθετα, κάθε άνδρας έχει σφοδρή ανάγκη το γυναικείο φύλο, για να του υποταχθεί (Βιλάρ, 1972: 61). Η Vilar τοποθετείται αρνητικά στο ζήτημα της γυναικείας χειραφέτησης. Η χειραφετημένη γυναίκα, μας λέει, διατηρεί τις προσδοκίες που είχαν πάντοτε οι γυναίκες από τους άντρες, επιβαρύνοντάς τους επιπλέον με το βαρύ χρέος να μοχθούν διαρκώς περισσότερο για να εξασφαλίσουν τη γυναικεία διαβίωση. Όσο ψηλότερα ανεβαίνει μια γυναίκα στην κοινωνική κλίμακα, τόσο πιο πολύ πιέζει τον άνδρα της να της προσφέρει περισσότερα (Βιλάρ, 1972: 190-191).

Για τη Vilar λοιπόν ο κόσμος μας είναι μια παράδοξη «μητριαρχία», όπου οι άνδρες έχουν την αυταπάτη πως οι γυναίκες είναι το καταπιεσμένο πλάσμα (Βιλάρ, 1972: 34-35). Μια τέτοια κατάσταση μόνο από τις ίδιες τις γυναίκες θα μπορούσε να λάβει τέλος, κάτι απίθανο, αφού το συμφέρον τους είναι να διαιωνίζεται (Βιλάρ, 1972: 197). Όσο για τους άνδρες, χαρακτηρίζονται από το «άγχος της ελευθερίας»: φοβούμενοι το να είναι αυθεντικά ελεύθεροι, σχεδόν πάντα θα αναζητούν έναν αφέντη (π.χ. τη γυναίκα), για να του υποδουλώνονται εφ' όρου ζωής (Βιλάρ, 1972: 26, 40, 61, 63-66, 142). Η Vilar κάνει και έναν σύντομο κατάλογο. Μέχρι και σήμερα, μας λέει η ίδια, οι άνδρες και όχι οι γυναίκες, πολεμούν, οι άνδρες συνταξιοδοτούνται αργότερα παρότι η ζωή τους αναμένεται να είναι βραχύτερη, οι άνδρες δεν έχουν πρακτικά καμία επιρροή στην ίδια τους την αναπαραγωγή, μιας και δεν έχουν ούτε χάπι και ούτε τη δυνατότητα άμβλωσης, και είναι υποχρεωμένοι ν' αποκτούν τα παιδιά που οι γυναίκες θέλουν.

Οι άνδρες κατά κανόνα εργάζονται σ' όλη τους τη ζωή και, ως επί το πλείστον, συντηρούν τις γυναίκες. Οι άνδρες, παρόλο που εργάζονται ισοβίως, είναι συνήθως φτωχότεροι, αφού οι γυναίκες στις ΗΠΑ έχουν στην κατοχή τους το 61% της ιδιωτικής περιουσίας). Τέλος, σε περίπτωση διαζυγίου, οι γυναίκες παίρνουν σχεδόν πάντα τα παιδιά μαζί τους, ενώ οι άνδρες μπορούν να τα βλέπουν σαν «δανεικά» (Vilar, 1997: 128-129). Το συμπέρασμα της Vilar είναι άκρως προκλητικό:

«Οι γυναίκες είναι για την κοινωνία ό,τι είναι οι μέτοχοι για τις εταιρείες τους: παρόλο που δεν καταλαβαίνουν απολύτως τίποτα, παρόλο που δεν κάνουν μόνες τους κάτι, όλα όσα γίνονται, γίνονται για το συμφέρον τους. Τα σπίτια χρίζονται όπως εκείνες τα χρειάζονται· οι νόμοι θεσμοθετούνται έτσι ώστε να τις προστατεύουν· το κεφάλαιο τοποθετείται έτσι ώστε να είναι κερδοφόρο για κείνες· τα καταναλωτικά αγαθά παράγονται έτσι όπως τα επιθυμούν να τα αγοράσουν. Άντρες –οι νομοθέτες– στέλνουν οι ίδιοι τον εαυτό τους με νόμο στον πόλεμο και αφήνουν τις γυναίκες στο σπίτι· άντρες –οι χρηματιστές– πολλαπλασιάζουν τα χρήματά τους έτσι ώστε σε πολλά μεγάλα βιομηχανικά κράτη να έχουν ήδη στα χέρια τους οι γυναίκες την απόλυτη πλειοψηφία των μετοχών· άντρες –οι κληρικοί– εξαναγκάζουν το ίδιο τους το φύλο στην παρθενία, την πίστη και τη μονογαμία» (Vilar, 1997: 90).

¹⁰ Η Vilar αναγνωρίζει μια εξαίρεση: την άσχημη γυναίκα. Η άσχημη γυναίκα δεν είναι σε θέση να επιλέγει, γι' αυτό και δεν νοείται άσχημη γυναίκα που να είναι «χειραφετημένη». (Βιλάρ, 1972: 192).

Αν λοιπόν οι άνδρες ωθούνται στην πολυγαμία, υπεύθυνοι δεν είναι οι ίδιοι αλλά οι γυναίκες:

«Πότε θα γίνουν και οι γυναίκες αρκετά πολιτισμένες ώστε να μην κακομεταχειρίζονται πια τους άντρες; Πότε θα σταματήσουν να εκγυμνάζουν τους αγαπημένους τους σε προστάτες, για τη συντήρησή τους, μόνο και μόνο επειδή έχουν τη δύναμη να το κάνουν; Πότε επιτέλους οι γυναίκες θα αποβάλλουν από την αγάπη τη βαρβαρότητα; Όσο δεν το κάνουν, η μόνη διέξοδος που μένει στους άνδρες είναι η πολυγαμία. Δεν χρειάζεται λοιπόν γι' αυτό εκείνοι να τυραννιούνται με τύψεις. Όσον καιρό οι γυναίκες μιμούνται τα παιδιά, όσον καιρό παραδίνουν τον εαυτό τους για προστασία, χωρίς να υπάρχει λόγος, οι άντρες έχουν το δικαίωμα να έχουν περισσότερες από μία γυναίκες. Έχουν το δικαίωμα, ανάμεσα σ' όλες τις μικρές κοπέλες που συναντούν στην πορεία της ζωής τους, να ψάχνουν για μια γυναίκα, ώσπου να τη βρουν» (Vilar, 1997: 143).

Στο τέλος, τίθεται από τη συγγραφέα το βασικό, κατά τη γνώμη της πάντα, δίλημμα:

«Οι γυναίκες έχουν την επιλογή: μπορούν να μεταχειριστούν τους άντρες σαν πατέρες ή σαν εραστές, μπορούν να προκαλέσουν τη συμπόνια τους ή τον πόθο τους. Όσο καιρό παίζουν τον ρόλο του παιδιού, προτιμούν αναμφισβήτητα τη συμπόνια. Όσο επιδιώκουν σε κάθε δεσμό να είναι το πιο αδύνατο μέρος, το πιο νέο και το κατώτερο πνευματικά –όσο δηλαδή διαλέγουν και παίρνουν άντρες ανώτερους απ' αυτές– έχουν ξεκάθαρα αποφασίσει ότι προτιμούν την αγάπη προς τον πλησίον. Οι γυναίκες παραπλανούν τα συναισθήματα των αντρών: εξωτερικά φαίνονται ενήλικα άτομα αλλά συμπεριφέρονται σαν παιδιά. Απαιτούν πάθος αλλά οι ίδιες μένουν ψυχρές. Μιλούν για τρυφερότητα αλλά εννοούν προστασία. Οι γυναίκες σκοτώνουν την αγάπη και στα δύο φύλα: αυτές οι ίδιες παραιτούνται με τη θέλησή τους και ο άντρας πρέπει να ικανοποιείται με ό,τι εκείνες επιτρέπουν να θεωρείται αγάπη» (Vilar, 1997: 142).

3. Gina Lombroso

Αν και αρκετά βραχύτερο της Vilar, το έργο της Gina Lombroso δεν είναι λιγότερο ανατρεπτικό. Πιο συγκεκριμένα, η Gina Lombroso υποστήριξε ότι το βασικό πρόβλημα της σχέσεων γυναίκας και άνδρα είναι ότι ο καθένας του βιώνει και εκφράζει την αγάπη με διαφορετικό αλλά εξίσου κοινωνικά απαραίτητο τρόπο (ο άνδρας ιδιοτελώς, η γυναίκα ανιδιοτελώς), όμως και οι δύο νομίζουν πως δεν έχουν διαφορά.

Και οι δύο μορφές αγάπης είναι κοινωνικά απαραίτητες: η αλτρουιστική γυναικεία αγάπη, όπως και η εγωκεντρική και ηδονική αγάπη του άνδρα (Λομπρόζο,

1979: 47). Το αποτέλεσμα; Η γυναίκα πληγώνεται συναισθηματικά, εξαιτίας της συμπεριφοράς του άνδρα απέναντί της. Σύμφωνα πάλι με τη Lombroso, η επιθυμία να ευχαριστήσει και να αρέσει είναι το κυριότερο κίνητρο στη ζωή κάθε γυναίκας (Λομπρόζο, 1979: 11). Με αυτή την επιθυμία είναι συνυφασμένη και η επιδίωξη της να έρχεται πρώτη, δηλαδή να διακρίνεται συνεχώς από τις υπόλοιπες (Λομπρόζο, 1979: 23). Η γυναίκα θέλει επίσης να είναι απαραίτητη στους άλλους και να τους προστατεύει (Λομπρόζο, 1979: 25).

Από την άλλη, η ανδρική αγάπη είναι «κατακτητική» και αποτελείται προ παντός από το πάθος και την απόλαυση (Λομπρόζο, 1979: 29). Εδώ τονίζεται από τη Lombroso η ανδρική έμφαση στη σεξουαλικότητα. Οι άνδρες, μας λέει, γενικά κυνηγούν την ηδονή, οι γυναίκες τη στενοχώρια και τον πόνο (Λομπρόζο, 1979: 90-93). Όσο για την εκτίμηση, αυτή δεν είναι διόλου αναγκαία για να αγαπήσει ένας άνδρας μια γυναίκα, ίσως μάλιστα να είναι και εμπόδιο στην αγάπη του (Λομπρόζο, 1979: 31-32). Αν η γυναικεία αγάπη στηρίζεται στη λογική, η ανδρική αξίζει να ονομάζεται «παράλογη» (Λομπρόζο, 1979: 34). Για μια γυναίκα, η αγάπη προϋποθέτει τον θαυμασμό και την εκτίμηση, και προσφέρεται απλόχερα σε αυτόν που έχει την μεγαλύτερη ανάγκη, εκείνον δηλαδή που υποφέρει (Λομπρόζο, 1979: 39).

Σύμφωνα πάντα με τη Lombroso, οι διαφορές ανάμεσα στις δύο μορφές αγάπης οφείλονται στις διαφορές του κοινωνικού ρόλου του άνδρα από τη γυναίκα: οι προσωπικές σχέσεις είναι γι' αυτόν ανεξάρτητες από τον κοινωνικό του ρόλο, ενώ για εκείνη αυτά τα δύο συνδέονται αναπόσπαστα (Λομπρόζο, 1979: 41). Η συγγραφέας κατηγορεί το φεμινιστικό κίνημα και προτιμά τη διάκριση ρόλων ανάμεσα στα δύο φύλα, μολονότι ομολογεί πως η παραδοσιακή θέση των γυναικών είναι συνυφασμένη με πολλούς πόνους και απογοητεύσεις (Λομπρόζο, 1979: 66-67). Αν προσφέρουμε πλήρη ελευθερία στον έρωτα, υποστηρίζει, όλες οι γυναίκες θα γίνουν δυστυχείς (Λομπρόζο, 1979: 70).

Αντίθετα, αντί να αλλάξουμε το γυναικείο φύλο καλά θα κάνουμε να μεταβάλλουμε τους άνδρες και να τους μάθουμε να εκτιμούν τις ιδιότητες των γυναικών (Λομπρόζο, 1979: 65). Διότι καλό είναι να το έχουμε υπόψη μας: όταν προβαίνουν σε μια πράξη, οι άνδρες το κάνουν από υπολογισμό και συμφέρον, γι' αυτό ομοιάζουν απίστευτα, ενώ οι γυναίκες διαφέρουν πολύ γιατί δρουν με τη διαίσθησή τους (Λομπρόζο, 1979: 81). Οι γυναίκες, συμπληρώνει η Lombroso, επιχειρούν να «επιβάλλουν» στους άνδρες μιαν ηθική ανώτερη, μια ηθική επαχθή που οι άνδρες δεν τη θέλουν και την αποστρέφονται. Αναμενόμενα λοιπόν οι τελευταίοι τείνουν να προτιμούν όσες γυναίκες είναι ηθικά υποδεέστερες (Λομπρόζο, 1979: 90).

4. Κριτική αποτίμηση

Παρά τη χρονική τους απόσταση, η οποία καλύπτει μια ολόκληρη σχεδόν πεντηκονταετία, ο φεμινισμός που και οι δύο απορρίπτουν είναι ο φεμινισμός του Πρώτου Κύματος, που διεκδίκησε και πέτυχε για πρώτη φορά να καθιερωθεί το δικαίωμα των γυναικών να ψηφίζουν στις εκλογές. Ολοφάνερα, Lombroso και Vilar έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες γνώμες για την κοινωνική θέση των γυναικών. Η πρώτη πιστεύει πως ανέκαθεν, φύσει ανυστερόβουλες, οι γυναίκες ήταν θύματα της ανδρικής «ασπλαχνίας», σε αντίθεση με τη δεύτερη, η οποία υποστηρίζει πως το ευάλωτο φύλο ήταν και παραμένουν οι άνδρες, αιώνια θύματα των «κυνικών» και «υπολογιστριών» γυναικών, που υποτίθεται ότι ζουν μια βολική ζωή σε βάρος τους. Η Vilar επισημαίνει ορθά τη σημασία που έχει για μια γυναίκα το τι θέλουν οι υπόλοιπες¹¹. Εύστοχα υπογραμμίζει ότι, σε περίπτωση διαζυγίου, οι γυναίκες παίρνουν κατά κανόνα τα παιδιά μαζί τους, παίρνουν διατροφή μετά από διαζύγιο, ενώ σχεδόν πάντα παίρνουν μαζί τους τα τέκνα τους¹².

Μέχρι και σήμερα, οι άνδρες πηγαίνουν στον πόλεμο, οι άνδρες συνταξιοδοτούνται αργότερα παρότι η ζωή τους αναμένεται να είναι βραχύτερη, οι άνδρες δεν έχουν πρακτικά καμία επιρροή στην ίδια τους την αναπαραγωγή, μιας και δεν έχουν ούτε αντισυλληπτικό χάπι και ούτε τη δυνατότητα της άμβλωσης. Οι άνδρες είναι τρόπον τινά «υποχρεωμένοι» να αποκτούν τα παιδιά που οι γυναίκες θέλουν. Ωστόσο, η θεωρία της Vilar είναι διάτρητη σε αντιρρήσεις. Πώς γίνεται, για παράδειγμα, να καταλογίζει στις γυναίκες ανοησία και ταυτόχρονα ψυχρό και ορθολογικό ωφελιμισμό; Η Vilar καταλογίζει στο γυναικείο φύλο αφέλεια και έλλειψη φαντασίας, ταυτόχρονα όμως υπαινίσσεται επίσης εξαιρετική πονηριά και ευστροφία. Πόσο βάσιμο είναι ότι οι γυναίκες αδιαφορούν σχεδόν για την απόλαυση που φέρνει η συνουσία; Όσο για την ομορφιά, το Δεύτερο Κύμα φεμινισμού επέκρινε τα πιεστικά υψηλά πρότυπα ομορφιάς που επιβάλλονται στις γυναίκες, επίκριση που ενισχύθηκε και άλλο από το Τρίτο Κύμα (Cameron, 2020: 117).

Γνωρίζουμε ασφαλώς (και η Vilar το παραδέχεται, όπως είδαμε) πως οι άνδρες συνήθως υπερέχουν σε φυσική ισχύ. Ερωτάται λοιπόν κανείς: πώς είναι σε θέση να διαπραγματεύονται οι γυναίκες το σεξ, για τη Vilar σε όλη την ιστορία, όταν

¹¹ Σε μια μελέτη που δημοσιεύθηκε στο *Journal of Experimental Social Psychology* (Parker & Burkley, 2009), όταν ρωτήθηκαν για το αν βρίσκουν ελκυστικό έναν άνδρα, οι πιθανότητες να τον θεωρήσουν ελκυστικό φάνηκε ότι αυξάνονταν σημαντικά, όταν τους έλεγαν ότι ο άνδρας αυτός είναι δεσμευμένος. Συγκεκριμένα, αν τους έλεγαν ότι ο άνδρας είναι ελεύθερος, τον έβρισκε ελκυστικό το 59%, αν όμως τους έλεγαν ότι είναι δεσμευμένος, τότε το ποσοστό γυναικών που έλκονταν από αυτόν (ενν. τον ίδιο άνδρα) έφτανε το 90%. Σε αντίθεση με τις ανδρικές απαντήσεις, όπου δεν είχε διαφορά αυτό στην έλξη τους (για την ακρίβεια, υπήρχε μια ελάχιστη προτίμηση στις γυναίκες που ήταν ελεύθερες). Παράλληλα, οι άνδρες που ερωτήθησαν, βρήκαν ελκυστικό έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό γυναικών, απ' ότι ανδρών οι γυναίκες.

¹² Να σημειωθεί εδώ ότι όταν ψηφίζοταν στη χώρα μας ο νόμος 4800/2021, για την υποχρεωτική συνεπιμέλεια, επικρίθηκε από φεμινιστικούς κύκλους, οι οποίοι το χαρακτήρισαν «επιστροφή στον Μεσαίωνα» (Κισκίρα-Μπαρτσώκα, 2021), παρόλο που η Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία είχε τοποθετηθεί υπέρ του (ΕΨΕ, 2020).

οι άνδρες θα μπορούσαν, να τους το πάρουν με τη βία; Αν οι γυναίκες ήταν ανέκαθεν το «κυρίαρχο» φύλο, δεν εξηγείται καθόλου ο μακραίωνος συστημικός αποκλεισμός τους από την εκπαίδευση και τις θέσεις-κλειδιά της εξουσίας. Τέλος, τι λόγο έχει να πιστέψει κανείς πως οι γυναίκες είναι τάχα άθες και κυνικές ωφελιμίστριες, όπως λέει η Vilar, και οι άνδρες αφελείς ρομαντικοί; Όλο το θεωρητικό σύστημά της προϋποθέτει μια αρχέγονη συλλογική στρατηγική των γυναικών, πράγμα που ιστορικά δεν τεκμηριώνεται. Αν η Vilar έχει δίκιο, πώς εξηγείται η ύπαρξη της ίδιας της Vilar, η οποία ούσα γυναίκα υποστηρίζει όλα τα παραπάνω για το φύλο της;

Στον αντίποδα της Vilar, η Lombroso μοιάζει να προβλέπει τις όψιμες φεμινιστικές διαπιστώσεις ότι η κατοχύρωση γυναικείων δικαιωμάτων ευνοεί καινοφανείς μορφές αδικίας. Όταν λόγου χάρη διαβάζουμε ότι «στο όνομα της ισότητας πληρώνουν υψηλότερο τίμημα», η Ιταλίδα συγγραφέας και οι προειδοποιήσεις της φαντάζουν άκρως επίκαιρες. Ο φεμινισμός της διαφοράς (difference feminism) ίσως της χρωστάει πιο πολλά από όσα θα ήθελε να παραδεχθεί. Εύλογες, όμως, αντιρρήσεις εγείρονται και για τις δικές της αντιλήψεις. Αν ο άνδρας δεν εκτιμάει τη γυναίκα που ποθεί, όπως μας λέει, τότε γιατί αποζητά μετά μανίας τη δική της εκτίμηση, όπως επίσης παραδέχεται; Έπειτα, από την προϊστορία, κυρίως οι άνδρες πολεμούσαν, κυνηγούσαν και γενικά έκαναν τις σωματικά βαρύτερες εργασίες. Αυτό δεν δικαιολογεί την ταύτιση του ανδρικού φύλου με την καλοπέραση και του γυναικείου με τη φιλοπονία.

5. Συμπεράσματα

Όσο και αν διαφέρουν μεταξύ τους, Vilar και Lombroso συμφωνούν στο ότι ο φεμινισμός είναι προβληματικός, επειδή επιδεινώνει το πρόβλημα που υποτίθεται πως θέλει να επιλύσει. Είτε πρόκειται για την αιώνια «εκμετάλλευση» του άνδρα απ' τη γυναίκα (Vilar), είτε για την αιώνια συναισθηματική «κακοποίηση» εκείνης απ' αυτόν (Lombroso), ο φεμινισμός αποδοκιμάζεται σαν ένα αποτυχημένο εγχείρημα, με το αιτιολογικό πως δεν αλλάζει ουσιαδώς την πραγματικότητα, παρά μόνον προς τα χειρότερο. Σε τελική ανάλυση, οι δύο συγγραφείς ασπάζονται μια βιολογική ουσιοκρατία και αιτιοκρατία που ορίζει οικουμενικά, αυστηρά και μονοδιάστατα τα δύο φύλα¹³. Η Lombroso, γράφοντας πριν τη γενική καθιέρωση της γυναικείας ψήφου, σκιαγραφεί τις γυναίκες σαν αιώνια θύματα του ανδρικού πληθυσμού, ενώ από την άλλη, η Vilar ακολουθεί την ήδη συντελεσθείσα χειραφέτηση και βλέπει τις νέες μορφές της.

Όπως και οι δύο βλέπουν τα δύο φύλα στατικά και μονόπλευρα, ομοιότροπα βλέπουν και τον φεμινισμό, μη δίνοντας σημασία στις διαφοροποιήσεις μεταξύ των εκπροσώπων του. Δεν είναι παράλογο να υποστηριχθεί πως η έρευνα για τα φύλα

¹³ Δεν αποκλείεται να έχει συμβάλει σε αυτό η πανεπιστημιακή τους εκπαίδευση και, τουλάχιστον στην περίπτωση της Lombroso, η επίδραση των αιτιοκρατικών βιολογικών θεωριών του πατέρα της, στην έκδοση του έργου του οποίου συνετέλεσε, άλλωστε, και η ίδια.

μπορεί να ωφεληθεί πολύ, παίρνοντας το πολύτιμο μάθημα πως κάθε πραγμάτευση των ανθρωπίνων σχέσεων που δεν λαμβάνει υπόψη της την ιστορία, είναι προβληματική και συσκοτίζει περαιτέρω τα πράγματα αντί να τα φωτίσει. Αν είναι αλήθεια ότι ο φεμινισμός αναπροσδιορίζεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, με τις επόμενες γενιές να διαφοροποιούνται συνειδητά από τις προηγούμενες (Cameron, 2020: 15), τότε μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι δύο αντιφεμινιστικές θεωρήσεις μπορούν, δια των υπερβολών και των σφαλμάτων τους, να μας βοηθήσουν να δούμε καθαρότερα τις αντίστοιχες αστοχίες ακραίων φεμινιστικών ρευμάτων (όπως το προαναφερθέν 4B), των οποίων μοιάζουν ανεστραμμένα «είδωλα».

Βιβλιογραφία

- Αριστοφάνης (2010) *Λυσιστράτη*, στο *Οι κωμωδίες του Αριστοφάνη*. μτφρ. Θρασύβουλος Σταύρου. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Βιλάρ, Εστ. (1972) *Ο ντρεσαρισμένος άντρας*, μτφρ. Άλκης Σταύρου. Αθήνα: Ράππα.
- Vilar, Est. (1997) *Το πολύγαμο φύλο: τα αίτια της ροπής του άνδρα στην πολυγαμία και ο ρόλος της γυναίκας*, μτφρ. Καίτη Καμμένου. Αθήνα: Θυμάρι.
- Cameron, D. (2020) *Φεμινισμός: παρελθόν και παρόν ενός κινήματος*, μτφρ. Φιλώτας Δήτσας. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Dover, K. J. (2010) *Η κωμωδία του Αριστοφάνη*, μτφρ. Φάνης Ι. Κακριδής. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Grace-Team (2025) «Τι είναι το viral κίνημα 4B; Πώς επηρεάζεται το σεξ και τι σχέση έχει με τη νίκη του Donald Trump», Το Βήμα-Grace, 8.11.2025. Διαθέσιμο στον ηλεκτρονικό σύνδεσμο <https://www.tovima.gr/grace/epikairoτητα/ti-einai-to-viral-kinima-4v-pogs-epireazetai-to-sex-kai-ti-schesi-echei-me-ti-niki-tou-donald-trump/> (Τελευταία προσπέλαση: 10 Οκτωβρίου 2025).
- Giddens, A. (2002) *Κοινωνιολογία: β' τόμος (το βοήθημα του φοιτητή)*, μτφρ. Δημήτρης Γ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg.
- Kant, Imm. (2011) *Παρατηρήσεις πάνω στο αίσθημα του ωραίου και του υπέροχου*, μτφρ. Χάρης Τασάκος. Αθήνα: Printa.
- Κισκήρα-Μπαρτσώκα, Δ. (2021) «Συνεπιμέλεια: πίσω στον μεσαίωνα για χάρη ποιων;», *Documento*, 25.5.2021. Διαθέσιμο στον ηλεκτρονικό σύνδεσμο <https://www.documentonews.gr/article/synepimeleia-piso-ston-mesaiona-gia-xari-poiou/> (Τελευταία προσπέλαση: 10 Οκτωβρίου 2025).
- Λομπρόζο Τζ. (1979) *Πώς αγαπούν οι άντρες και πώς οι γυναίκες*, μτφρ. Γ. Σημηριώτης. Αθήνα: Μαρή.
- Parker J., Burkley M. (2009) “Who’s chasing whom? The impact of gender and relationship status on mate poaching”, *Journal of Experimental Social Psychology*, τόμ. 45, τεύχ. 4, 1016–1019. Διαθέσιμο στον ηλεκτρονικό σύνδεσμο: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022103109001048?via%3Di>

[hub\]\(https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022103109001048?via%3Dihub\)](https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022103109001048?via%3Dihub) (Τελευταία προσπέλαση: 10 Οκτωβρίου 2025).

Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία (2020) «Διαζύγιο και συνεπιμέλεια παιδιών: κείμενο του κλάδου Κλινικής Ψυχολογίας και Ψυχολογίας της Υγείας», 17.7.2020. Διαθέσιμο στον ηλεκτρονικό σύνδεσμο <https://elpse.com/anakoinwseis/anakoinwsh-elpse-mme-kai-stigmatismos-2/> (Τελευταία προσπέλαση: 10 Οκτωβρίου 2025).